

היישוב היהודי בארץ ישראל של לפני כ-120 שנה מצא את עצמו לא פעם ולא פעמיים מול מתקפות; לעיתים היו אלו שודדים שפרצו אל היישובים החקלאיים ורצו לגנוב מחיות המשק או מהתבואה, ולעיתים היו אלו פורעים שרצו לפגוע ביהודים וביישובים היהודים עצמם על רקע לאומי או דתי. לשם כך שכרו תושבי המושבות היהודיות את שירותיהם של ערבים וצ'רקסים בני הארץ, כדי שישמרו על השדות ועל המשקים.

חברת ההגנה מתאמנת בנשק (1948).
מוזיאון ההגנה, מתוך אתר פיקיוויקי

בתקופת העלייה השנייה (1904-1914) עלו צעירים רבים לבנות בארץ ישראל חברה יהודית חדשה. אלה היו 'החלוצים', והם חלמו על חברה בריאה ומתוקנת על פי דרך החיים שבה האמינו ושהייתה מנוגדת, על פי רוב, לחיי המסורת היהודיים. מתוך אותה שליחות ואמונה הם פעלו בתחומים רבים במרץ רב. כחלק מתפיסת עולמם הם האמינו שבשונה מהחיים היהודיים בגלות, בארץ צריכה כל העבודה להיעשות בידי יהודים, ובכלל זה השמירה וההגנה. הם התנגדו לשכירת שירותי הערבים והצ'רקסים כשומרים והקימו ארגוני שמירה יהודיים כדוגמת 'בר גיורא'. פעולותיהם היו חשובות, הם הצמיחו כוח מגן עברי, אבל היה בהם גם חיסרון - הם גזלו מידי השומרים ילידי הארץ פרנסה והוסיפו בכך איבה בין יהודי הארץ וערביי הארץ.

אחר כך, בימי המנדט הבריטי, המתקפות המתגברות על היישוב היהודי ותחושת חוסר האונים אל מול השלטון הבריטי הובילו להקמת מחתרות (קבוצות של לוחמים יהודים בניגוד לחוק, שפעלו במחתרת) שיגנו על היישוב העברי, וגם ינסו להביא לכך שהבריטים יעזבו את הארץ ותתאפשר הקמת מדינה יהודית.

שתי מחתרות כאלה היו האצ"ל וההגנה. בין שתי המחתרות הללו שררה מחלוקת: האצ"ל (ארגון צבאי לאומי) ראו לנכון לפעול נגד השלטון הבריטי, בעוד שההגנה, הזרם המרכזי של היישוב היהודי בארץ באותם הימים, התנגדה לכך (למעט תקופה קצרה שבה התאחדו המחתרות ל'תנועת המרי העברית'). חברי ההגנה רדפו את חברי האצ"ל במשך תקופה ארוכה, ואף הסגירו אותם לידי הבריטים.

בין המחתרות היו מחלוקות נוספות. למשל, ביחס לערביי הארץ. המחתרות הסכימו כולן שיש לעשות כל שביכולתן להגן על היהודים והיישובים היהודיים, אך חברי מחתרת הלח"י (לוחמי חירות ישראל) וחלק מלוחמי האצ"ל ראו לנכון לבצע גם התקפות נגד הערבים, התקפות הכוללות פגיעה בחפים מפשע, וכך ליצור הרתעה ופחד. אך מרבית חברי האצ"ל, ההגנה ורוב היישוב היהודי בארץ התנגדו לפעולות אלה מכול וכול.

בשנת 1938, בעקבות מעשי רצח ופגיעה של ערבים ביהודים (ולמעלה מ-400 הרוגים), החליטו שלושה מחברי מחתרת האצ"ל, יוסף בן שלמה, אברהם שיין ושלוש ז'ורבין, לעשות מעשה. בניגוד לעמדת הנהגת היישוב, שקבעה את מדיניות ההבלגה (לא לפעול נגד מעשים אלו ולהבליג עליהם), ובניגוד לעמדת מפקדיהם באצ"ל - זאב ז'בוטינסקי ומשה רוזנברג (אשר לא אישרו את הפעולה) - יצאו השלושה אל הכביש שבין צפת וראש פינה וזרקו רימון על אוטובוס נוסעים ערבי. למזלם של הנוסעים, הרימון לא התפוצץ. הבריטים תפסו את השלושה והעמידו אותם לדין. שלום ז'ורבין נמצא לא שפוי, אברהם שיין נידון למאסר בשל גילוי הצעיר, ואת שלמה בן יוסף הוציאו הבריטים להורג. בעקבות פעילות זו אמר יצחק שדה, המפקד הראשון של הפלמ"ח (פלוגת המחץ, הפלוגות הצבאיות של ארגון ההגנה):

אנחנו הנוטרים [השומרים] הנודדים, היוצאים לילה-לילה למארכים על מנת להיפגש עם השונא [אויב] פנים אל פנים [...] אנחנו היננו יום-יום במעשינו נגד 'הבלגה', אנחנו בעד פגישה עם האויב פנים אל פנים, אנחנו בעד ההתקפה על הבסיסים של הכנופיות, אנחנו בעד הרדיפה אחרי השונא ומלחמה בו עד חורמה. אבל אנחנו נגד רצח. אנחנו נגד התנפלויות על עוברי דרכים, נגד התנקשויות בערבים עובדים שקטים [...] הרצח הוא שפל, יהיה הרוצח מי שיהיה.

(מתוך עיתון 'דבר' משנת 1938, מובא במאמר 'טוהר הנשק' מאת גילי חסין)

- א.** לאור דברי יצחק שדה קבעו בצה"ל את הקוד האתי - את החובות המוסריות ואת דרכי הפעולה הבלתי מקובלות בצבא. מדוע, לדעתכם, חשוב לנסח קוד כזה?
- ב.** על פי ידיעתכם, האם חיילי צה"ל מקפידים על הקוד האתי? האם שמעתם על מקרים שבהם חיילים עברו על קוד זה? מה היה המקרה ומה היו ההשלכות שלו על החיילים?